

ODA O NOREI (NHC IX, 2)

Wstęp, przekład z języka koptyjskiego, komentarz — Wincenty
M y s z o r

WSTĘP

W IX kodeksie koptyjskich tekstów z Nag Hammadi spisano jako drugi utwór (NHC IX, 2) tekst bez tytułu, który ze względu na formę literacką oraz główną postać utworu opatrzone tytułem *Oda o Norei* (NHC IX p. 27, 11—29, 5).¹ Prócz tego tekstu koptyjski kodeks zawiera utwór o tytule *Melchizedek* (p. 1,1—27, 10) oraz utwór bez tytułu opatrzone przez wydawców tytułem *Testimonium veritatis*, „Świadectwo prawdy” (p. 29,6—74,30). *Melchizedek* i *Oda o Norei* są utworami gnostycyckimi pochodzenia niechrześcijańskiego, zaś *Świadectwo prawdy* jest utworem gnostyccko-chrześcijańskim, ale — co jest rzeczą charakterystyczną dla tego utworu — polemicznym zarówno wobec innych chrześcijańskich gnostyków jak i ludzi Kościoła. *Oda o Norei*, jeden z najkrótszych utworów z Nag Hammadi (w sumie 52 wiersze), nie zawiera wprawdzie żadnych śladów chrześcijańskiej nauki, okazuje się jednak ciekawym źródłem dla interpretacji niektórych wątków starotestamentalnych, jak również wprost, jest ważnym źródłem dla poznania gnozy niechrześcijańskiej.

Utwór dzieli się na cztery części, tj. cztery strofy: 1. Wołanie Norei (p. 27,11—20), 2. Położenie Norei (p. 27,21—28,12) — tu można wyróżnić: a) udzielenie Norei objawienia (p. 27,21—28,10) i b) przekaz objawienia przez nią innym (p. 28,10—12), 3. Współdziałanie Norei z Pełnią (p. 28,12—23), 4. Eschatologia, przyszłe zbawienie Norei (p. 28,24—29,5).

¹ Wydanie tekstu: M. Roberge, w: *L'Hypostase des archontes, Norea, Bibliotheque Copte de Nag Hammadi* (= BCNH), Section: Textes 5 Louvain 1980, s. 151—171; B. A. Pearson, *Nag Hammadi Codices IX and X, Nag Hammadi Studies XV* (= NHS XV), Leiden 1981 s. 94—99. W tłumaczeniu na język polski idę za edycją Roberge'a.

Układ treści wskazuje wyraźnie że utwór jest kompletnie zachowany, a w porównaniu z pozostałymi tekstami IX kodeksu w dość dobrym stanie. Można również stwierdzić układ odpowiadający schematom i treści innych utworów gnozy niechrześcijańskiej. Wydawca wskazuje na *Poimandres*, hermetyczny utwór w *Corpus Hermeticum* I, w którym również można wyróżnić: 1. prośbę o objawienie (CH I, 1—3), 2. objawienie stanu aktualnego przez objawienie kosmogonii i antropogonii (CH I, 4—26), 3. objawienie eschatologiczne (CH I, 24—26) i 4. nakaz misyjny (CH I, 27—29)². W porównaniu z *Odą o Norei* obserwujemy jedynie przedstawienie części 3 i 4.

Literacki charakter utworu ukazuje powtórzenia i paralelizm, co upewnia nas o hymnicznym, poetyckim wyrazie tekstu. Wydawcy i komentatorzy przyrównują styl tego utworu do stylu, jaki reprezentują apokryficzne *Ody Salomona*.³

Od formy literackiej bardziej interesująca wydaje się treść. Nie da się jednak zrozumieć tego utworu w izolacji od innych źródeł o podobnej treści. Najbliższym treściowo tekstem wydaje się *Hipostaza archontów* z II kodeksu z Nag Hammadi, w którym również występuje postać Norei (NHC II, p. 92,14,22,32; 93,6).⁴ Myśl gnostycka *Ody o Norei* może być powiązana z tradycją tych pism, które H. M. Schenke zalicza do pism setiańskich. Są to następujące utwory: *Apokryf Jana*, *Hipostaza archontów*, *Ewangelia Egipcjan*, *Apokalipsa Adama*, *Trzy stele Seta*, *Zostrianos*, *Marsanes*, *Allogenes*, *Potrójna Protennoia* oraz utwór bez tytułu z Codex Brucianus.⁵ Tu należy także dołączyć źródła pośrednie: Ireneusza, *Adversus Haereses* I, 29 i 30; Epifaniusza, *Panarion*, 26,1,6; 39,5,2. Postać Norei występuje także w innych źródłach heretyckich oraz niechrześcijańskich, jak mandejskich i manichejskich. Wszystko wskazuje na to, że ze wspólnego źródła biblijnego, albo apokryficznego wobec Starego Testamentu, czerpali zarówno gnostycy chrześcijańscy jak i niechrześcijańscy.⁶ W pismach gnosty-

² Por. W. Myszor, *Poimandres*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 15(1977) nr 1 s. 205—216.

³ Por. *Die Bedeutung der Texte von Nag Hammadi für die moderne Gnosisforschung*, w: *Gnosis und Neues Testament*, Berlin 1973 s. 70.

⁴ Inne źródła podaje B. A. Pearson, dz. cyt., s. 87—93; Roberge, dz. cyt., s. 151—155.

⁵ H. M. Schenke, *Das Sethianische System nach Nag-Hammadi-Handschriften*, w: *Studia Coptica*, Berlin 1974 s. 165—166.

⁶ Por. R. Stichel, *Die Namen Noes, seines Bruders und seiner Frau. Ein Beitrag zum Nachleben jüdischer Überlieferungen in der ausserkanonischen und gnostischen Literatur und in Denkmälern der Kunst*, Göttingen 1979 s. 54—91.

ekich Norea występuje w różnych okolicznościach i pełni różne funkcje. W naszym utworze jest przede wszystkim postacią, która odbiera gnostyckie objawienie.

Zwróćmy więc uwagę na ewentualny system gnostyki, czy też elementy systemu, które ujawniają się w *Odzie o Norei*. Norea zwraca się z wołaniem o pomoc do pierwszej trójcy najwyższego bytu, do istot, które autor określa odpowiednio: Ojciec (27,11), *Ennoia*, czyli Myśl wewnętrzna (27,11—17) i *Nous prawy*, czyli umysł (dosł. wyprostowany, stojący) (27,17—20). Ojciec jest bytem pierwszym i najwyższym; jest „Ojcem Pełni” bytu (27,11); nazwany jest również „światłością” (27,12), „prawdą” (27,16—17), „Ojcem niepojętym” (27,20). Wydaje się jednak, że analogicznie do niego, czy według niego, podobne przymioty odnoszą się do *Ennoia* (27,11), nazwanej także *Epinoia* (28,2), „Umysł” (28,4), „Umysł trwający na wysokościach” (27,12—13), „Umysł Ojca” (28,12), „Głos prawdy” (27,16—17). Analogicznie i trzeci byt nazwany jest na sposób „umysłowy”, a więc jest to „*Nous prawy*” (27,11) i jest to inny *nous* od tego, który „trwa na wysokościach”. Obydwaj są objawem Ojca; jeden objawia go wewnętrznie, jest to *Ennoia*, drugi objawia się na zewnątrz, jako *nous-logos* (27,18; 28,9—10).⁷ On też objawia się w „boskim Autogenesie” to jest „samorodnym” (28,6—7). Ale również analogicznie do Ojca, którego objawia, otrzymuje jego przymioty „Logos niewymowny”, „Głos nie do wypowiedzenia” (27,18—20), a nawet „Ojciec” (28,12). Stopniowanie i szerokie stosowanie analogii to cechy myślenia gnostyków, różniącego się zdecydowanie od naszego kierunku myślenia, które dąży do uściślenia pojęć, terminologii, rozgraniczania i ukazywania wyraźnie poszczególnych związków.⁸

Czterej obrońcy (*boētos*) święci, którzy wstawiają się za Noreą u Adamasa (28,27—30) to jak się wydaje te święte postacie, których głos zostaje przekazany Norei — po wysłuchaniu jej wołania — (27,24—27), jako głos zbawiający ją, jako gnozę. Na podstawie innych źródeł można zidentyfikować owe byty jako „świata” nazwane w *Ewangeliu Egipcjan* Harmozel, Oroiael, Deweithe i Eleleth.⁹ Są one emanacjami boskiego Autogenesa, to jest owego „prawego *Nous*”, Umysłu, który jest objawieniem zbawczym Ojca.

⁷ Por. W. Myszor, *Anapausis w teologii chrześcijańskich gnostyków*, „*Studia Antiquitatis Christianae*” nr 5 Warszawa 1984 s. 208—212.

⁸ F. Sagnard, *La gnose valentinienne et le témoignage de St. Irénée*, Paris 1947 s. 574.

⁹ Blżej na ten temat H. M. Schenke, art. cyt., s. 168—173.

Zadaniem ich jest czuwanie nad prawidłowym przebiegiem historii zbawienia ludzi wybranych, gnostyków.¹⁰

W odróżnieniu od niektórych innych źródeł gnostyckich, autor *Ody o Norei* zdaje się wyróżniać dwie postacie „Adamasa”. Jeden jest emanacją pierwszej trójcy bytów i dany jest dla zjednoczenia z Noreą (27,25—26), drugi zaś jest imieniem samego Ojca (28,30)¹¹. Autor zaznacza tym razem wyraźnie różnicę między nimi, gdy mówi, Ojciec jest Adamasem „wewnątrz wszystkich Adamasów” (29,1—2), co może oznaczać po prostu zbawionych gnostyków.

Podstawową myślą tego utworu, podobnie jak innych dzieł gnostyków, jest idea zbawienia. Norea woła do najwyższego bytu o pomoc. Jej zbawienie oznacza „odpoczynek w niewymownej Epinoia” oraz jest „dziedzictwem Pierwszego Umysłu” (28,1—4), a także jest odrodzeniem „na miarę udzielonego jej Logosu” (28,7—8). Idea zjednoczenia zaznaczona jest również w innych wyrażeniach (28,10,16,21; 29,4—5). Zbawienie polega przede wszystkim na usunięciu jej braku (28,26). „Brak” jest tutaj pojęciem wyraźnie zapożyczonym z teologii chrześcijańskich gnostyków, walentyńian.¹² Zbawienie oznacza zatem udzielenie objawienia i zjednoczenie. Tym, który jednoczy się z Noreą jest Adamas, nous i „Ojciec” (27,25—26; 28,29—30). Jednocząc się z Noreą jak z myślą (*noēsis*) tworzy tym samym jedność konstytuującą wewnętrzznego, zbawionego człowieka (29,30); jest Adamasem — Człowiekiem. Tym samym Norea-Myśl Ojca pełni funkcje zbawcze wobec innych, duchowych (28,10—12). Wprawdzie jej zjednoczenie pełne dopiero się dokona (czas przyszły w 28,24—30 jest bardzo wyraźny), to może pełnić już zbawcze funkcje jako oświecona gnozą. Spełnia więc podobne zadania jak *Sophia* w innych tekstach gnostyków, czy Logos w *Tractatus Tripartitus* z I kodeksu z Nag Hammadi. Utwór ten stanowi zatem bardzo ciekawe źródło dla badań mitu *Sophii*, idei zbawienia, zwłaszcza mitu bez odniesienia do konkretnego zbawcy.

¹⁰ Tamże, s. 168.

¹¹ Adamas to jednocześnie Bóg-Człowiek, por. H. M. Schenke, art. cyt. s. 166 i 170.

¹² Por. W. Myszor, dz. cyt. — indeks greckich terminów.

[ODA O NOREI]

- 27,11 Ojczy pełni, Ennoio
 światłości, Umyśle
 trwający na wysokościach
 ponad niższymi miejscami,
 15 światłości, trwająca na
 wysokościach, głosie
 prawdy, o Nous prawy,
 Logosie niewymowny
 i Głosie nie do wypowiedzenia
 20 Ojczy niepojęty!
 Tak oto woła Norea
 do nich. Wysłuchali (jej)
 i przyjęli ją na jej
 miejsce na zawsze. Dano
 25 jej Ojca, Umysł
 Adamasa, jak i Głos
 świętych,
 28,1 aby mogła odpocząć
 w niewymownej Epinoia,

* Komentarz do tekstu odnosi się do stron i wierszy podanych w tłumaczeniu według wydania oryginału.

^{27,11-20} Wezwanie Norei odpowiada w pismach setiańskich wołaniu do boskiej triady: Ojca, Matki i Syna, por. H. M. Schenke, art. cyt., s. 166.

^{27,17} „Nous prawy” w oryginale *nous etsou[tōn]*, co może odpowiadać greckiemu *nous hestōs* lub *nous orthos*.

^{27,16-19} *Loge aphraste kai phōnē arrēte* wg Roberge'a w: dz. cyt., s. 164. „Głos” 27,19 i 27,28 to równoważnik Logosu objawiającego gnozę, por. W. Myszor, *Gnostycyzm w tekstach z Nag Hammadi*, *Studia Antiquitatis Christianae* t. I/2, Warszawa 1977 s. 201.

^{27,20} Grecki odpowiednik może brzmieć: *pater akatalēpte*.

^{27,21} Na temat imienia Norei por. B. A. Pearson, *The Figure of Norea in Gnostic Literatur*, w: *Proceedings of the International Colloquium of Gnosticism*, Stockholm 1977 s. 143—152 oraz Stichel, dz. cyt., s. 54—75.

^{27,22} (jej) stanowi dopełnienie *ad sensum*, którego brak w oryginale.

Braki w tekście odnotowuję jako [...].

^{27,25-26} Ojciec, Umysł (*nous*) i Adamas są w opozycji, por. Roberge, dz. cyt. s. 164.

^{27,26} Adamas: por. *Apokryf Jana*, NHC II p. 14,14—24; *Ewangelia Egipcjan* NHC III p. 49,17; IV p. 61,18—22; Trzy stele Seta, NHC VII p. 119,1, a także W. Myszor, *Gnostycyzm w tekstach z Nag Hammadi*, dz. cyt., s. 201.

^{28,1} Odpoczynek jest pojęciem zbawczym, por. Myszor, *Anapausis*, dz. cyt., s. 227—234.

- aby mogła dziedziczyć
 pierwszy Umysł,
 5 którego przyjęła i spoczęła
 w Autogenesie
 bożym, i, aby mogła odrodzić
 siebie na miarę odziedziczonego
 przez nią żywego
 10 Logosu, i, aby mogła zjednoczyć
 się ze wszystkimi Niezniszczalnymi
 i tak trwać w Umyśle Ojca. I
 zaczęła wypowiadać słowa
 życia i trwała w obecności
 15 tego, który jest wzniosły i
 pochwyliła tego, którego przyjęła
 przed dniem, zanim świat powstał,
 mając wielki
 Umysł Niewidzialnego,
 20 i oddała chwałę Ojcu, a
 znajdując się wśród tych, którzy [...]
 [...] w Pełni
 i zobaczyła Pełnię.
 Nadejdą dni, gdy wejdzie
 25 [do] Pełni. Nie będzie już
 trwać w braku,

^{28,4} „Pierszy umysł” *prōtos nous* na oznaczenie najwyższej istoty, Boga, por. wyżej 27,24—25.

^{28,6-7} „Autogenēs” w systemie setian oznacza Syna zrodzonego z Ojca, najwyższej istoty i jego partnerki Barbelo (stąd często źródła te przypisuje się tak zwanym barbelognostykom). Pełni on funkcję pośrednika zbawienia, jest boskim człowiekiem (Adamas), jako objawiający gnozę nazwany jest także Logosem. Por. H. M. Schenke, art. cyt., s. 166, 169—170.

^{28,8} Por. niżej 17—18, Norea dziedziczy „żywy Logos” w objawieniu gnozy, ale jednocześnie posiada od początku swe dziedzictwo, „zanim świat powstał”, jest więc przeznaczona z natury do zbawienia, choć dopełni go dopiero w czasach ostatecznych.

^{28,18-19} Posiadanie *nous* oznacza stan duszy gnostyka, który z tej racji jest pewny swego zbawienia; por. CH I p. 16,21—22. Jest to jednocześnie myśl średniego platonizmu, za: B. A. Pearson, NHS XV s. 95—96.

^{28,20} Oddanie chwały Ojcu w tekstach hermetycznych ilustrowano odpowiednim hymnem dziękczynnym, por. CH I, 31; XIII, 17—22. Także u walentynian radość z pewności zbawienia wyrażano śpiewem hymnów por. W. Myszor, dz. cyt., s. 175—176, 195, 233.

^{28,26} „Brak” to techniczne pojęcie w teologii walentynian (gr. *husterēma*, kopt. *šta* (dla oznaczenia stanu braku gnozy, a więc braku zba-

gdyż już ma czterech
 świętych wspomóżycieli, którzy
 wstawiają się za nią u Ojca
 30 Pełni, to jest, Adamasa, który jest
 29,1 wewnątrz wszystkich
 Adamasów, gdyż on posiada
 Myśl Norei, która wypowiada
 dwa imiona tworzące
 5 imię jedyne.

wienia. Związek tego pojęcia z innymi por. W. Myszor, dz. cyt., s. 42.

^{29,27-29} Por. H. M. Schenke, art. cyt., s. 166—169.

^{29,30-29,2} Zdaniem Pearsona prawdopodobnie gnostycka spekulacja na temat obrazu bożego w człowieku (Rdz 1,26—27), NHS XV, s. 98.

^{29,3} *Noësis Norei* dało podstawę dla angielskiego tytułu pisma *The Thought of Norea*.

^{29,4-5} Dwa imiona to Adamas — Norea, jedno, jedyne imię zaś to Adamas (wyższy), czyli najwyższy byt, Bóg. Na temat teorii imion i nazw u walentynian wypowiedział się autor *Ewangelii Filipa* (NHC II p. 54,5—18), por. *Teksty z Nag Hammadi*, Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, t. XX Warszawa 1979 s. 241—242.